

สมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
Competency of Teaching Vipassana Meditation of Overseas Dhammaduta
Bhikkhus in Buddhist Propagation

พระมหาไพฑูรย์ ปนตนนโท (วรรณบุตร)

Phramaha Paitoon Pantanando (Wannabud)

วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, Email: pramahapaitoon@gmail.com

Retrieved: June 20, 2024; Revised: August 25, 2025; Accepted: August 26, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เขียนบรรยาย นำเสนอเชิงพรรณนา ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก ได้แก่กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาพิจารณาประเด็นหลักและแบ่งออกเป็นประเด็นย่อย

ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ คือพระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศไทยนั้น ๆ และขาดการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน 2) องค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ คือพระธรรมทูตต้องศึกษาเล่าเรียนให้เข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย (1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพัฒนาความสามารถในการสอนการสังเกตกาย การใช้ท่าทางและลีลาในการสื่อสาร (2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพัฒนาทักษะการจัดการอารมณ์ทั้งของตนเองและผู้เรียน (3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ความสามารถในการสอนการพัฒนาสมาธิและปัญญา (4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การถ่ายทอดหลักธรรมอย่างเป็นระบบ การเชื่อมโยงธรรมกับชีวิตประจำวัน ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ และกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศอันเป็นการชี้ให้เห็นกระบวนการพัฒนาประกอบด้วย (1) การพัฒนาความรู้และความเข้าใจ (Knowledge) หลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาอย่างลึกซึ้ง (2) การพัฒนาทักษะการปฏิบัติ (Skills) คือ การฝึกปฏิบัติวิปัสสนาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสาร (3) การพัฒนาคุณลักษณะส่วนบุคคล (Attitude) คือการเสริมสร้างความเมตตากรุณาและความอดทนเพื่อพัฒนาสติปัญญาสร้างความมั่นใจในการสอนและเสริมสร้างความยืดหยุ่นและการ รวมถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนสามารถอธิบายและตอบคำถามได้อย่างถูกต้องและชัดเจน เป็นต้น

คำสำคัญ: สมรรถนะการสอน; วิปัสสนากัมมัฏฐาน; พระธรรมทูต; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

Abstract

This research aims to: 1) study the current conditions, problems, and developmental needs regarding the competency in teaching Vipassana meditation of Overseas Dhammaduta Bhikkhus; 2) study the components for developing teaching competency in Vipassana meditation according to the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana) of Overseas Dhammaduta Bhikkhus; 3) study the proposed processes for developing teaching competency in Vipassana meditation according to the Four Foundations of Mindfulness of Overseas Dhammaduta Bhikkhus. This is qualitative research conducted at Wat Mahathat Yuwarachrangsarit in Phra Nakhon District, Bangkok. The population/sample consisted of 50 monks/individuals. Data collection tools included interviews and focus group discussions. Data analysis employed descriptive content analysis, descriptive writing, and descriptive presentation. Data analysis was conducted through content analysis, considering main issues and dividing them into sub-issues.

The study findings revealed: 1) Current conditions and obstacles in propagating Buddhism among Overseas Dhammaduta Bhikkhus include Dhammaduta Bhikkhus' lack of understanding of the language, culture, customs, and traditions of respective countries, and insufficient development of competency in teaching Vipassana meditation. 2) Components for developing teaching competency in Vipassana meditation according to the Four Foundations of Mindfulness of Overseas Dhammaduta Bhikkhus require Dhammaduta Bhikkhus to study and understand the methods of practicing Vipassana meditation according to the Four Foundations of Mindfulness, comprising: (1) Kayanupassana Satipatthana - developing abilities in teaching body observation, using postures and gestures in communication; (2) Vedananupassana Satipatthana - developing skills in managing emotions of both oneself and students; (3) Cittanupassana Satipatthana - ability to teach the development of concentration and wisdom; (4) Dhammanupassana Satipatthana - systematic transmission of Dhamma teachings, connecting Dhamma with daily life. 3) The study of proposed processes for developing teaching competency in Vipassana meditation according to the Four Foundations of Mindfulness of Overseas Dhammaduta Bhikkhus indicates a development process comprising: (1) Knowledge development - deep understanding of principles and methods of Vipassana practice; (2) Skills development - continuous personal practice of Vipassana to develop communication skills; (3) Attitude development - fostering loving-kindness and patience to develop mindfulness and wisdom, building confidence in teaching, and enhancing flexibility in Buddhist principles, which will enable teachers to explain and answer questions correctly and clearly.

Keywords: Teaching Competency; Vipassana Meditation; Overseas Dhammaduta Bhikkhus; Buddhist Propagation

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีการเผยแผ่ไปทั่วโลกมาเป็นเวลายาวนานกว่า 2,500 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 ที่พระพุทธศาสนาได้รับความสนใจจากชาวตะวันตกอย่างกว้างขวาง (นิมิตร สุวรรณมงคล, 2548) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย โดยเฉพาะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งเป็นแก่นแท้ของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการทำสมาธิเพื่อเกิดปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ถือเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2545) การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ผู้ที่มีภูมิลำเนาต่างวัฒนธรรมและภูมิหลังที่แตกต่างกันจึงเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและต้องใช้สมรรถนะเฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดแนวคิดและปฏิบัติธรรมที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมเอเชียไปสู่ผู้คนในสังคมตะวันตกพระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ที่ได้รับการส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ มีบทบาทสำคัญในการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาของไทยกับผู้สนใจศึกษาธรรมในต่างประเทศ (พระครูปริยัติคุณากร (ประจวบ ฐานิสฺสโร), 2558) อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบได้แก่ ความไม่สอดคล้องระหว่างวิธีการสอนแบบดั้งเดิมกับความต้องการของผู้เรียนในต่างประเทศ การขาดแคลนครูสอนที่มีสมรรถนะเหมาะสม และการปรับตัวของเนื้อหาและวิธีการสอนให้เข้ากับบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่าง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ โดยเฉพาะในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา และความเชื่อที่มีความซับซ้อนมากขึ้น พระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาพุทธศาสนาไทยกับสังคมสากลวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นแก่นแท้ของการปฏิบัติธรรมที่สามารถนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ แต่การถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้แก่ชาวต่างชาติต้องอาศัยสมรรถนะเฉพาะด้านที่ผสมผสานระหว่างความเข้าใจลึกซึ้งในหลักธรรม ทักษะการสื่อสาร และความเข้าใจในบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างปัญหาหลักที่เกิดขึ้นคือการขาดแคลนพระธรรมทูตที่มีสมรรถนะครบถ้วนในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ชาวต่างชาติความท้าทายในการถ่ายทอดแนวคิดและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาข้ามกาลเวลาและวัฒนธรรมการขาดเครื่องมือประเมินสมรรถนะที่เหมาะสมสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศส่วนปัญหาย่อยเกิดจากความแตกต่างทางภาษาและการสื่อสารความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความเชื่อการปรับการสอนให้เหมาะสมกับบริบทสังคมตะวันตกและการรักษาความถูกต้องของหลักธรรมในขณะที่ทำให้เข้าใจง่าย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งภาคทฤษฎีที่เป็นการเรียนรู้วิชาการ (ปริยัติสัทธรรม) ภาคปฏิบัติคือ การลงมือทดลองทำตามหลักทฤษฎี (ปฏิบัติสัทธรรม) และภาคปฏิเวธ คือ การได้รับผลตอบแทนตามสมควรการปฏิบัติ (ปฏิเวธสัทธรรม) ปริยัติสัทธรรมเป็นการศึกษาเรียนรู้ กฎ ระเบียบ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงาม และข้อบังคับสำหรับฝึกหัดอบรมกายและวาจาให้สะอาดปราศจากโทษ (ศีล) การศึกษาเรียนรู้เรื่องจิตและวิธีการฝึกฝนอบรมจิตให้สงบเป็นสมาธิมีพลังสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและสังคมโลก (สมาธิ) และการศึกษาเล่าเรียนพุทธปรัชญาคือวิธีการอบรมใจให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีเพียงการปฏิบัติตามแนวอานาปานสติ กสิณบ้าง กายคตาสติบ้าง และแนวพุทธานุสสติผสมกับอานาปานสติบ้าง

หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณทรงดำริที่จะประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้ แสดงปฐมเทศนาคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นครั้งแรกในโลกทำให้ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นรูปแรกและได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบทถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูปและได้ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรพร้อมเพื่อนอีก 54 คน ได้บรรลุอรหัตผลในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์

เกิดขึ้นในขณะนั้น 61 รูป รวมทั้งพระพุทธรูปด้วย พระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง 60 รูป (วิ.ม.(บาลี) 4/32/40) ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าพระธรรมทูต หรือพระสมณทูต ออกไปประกาศเผยแผ่พระศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่าง ๆ ให้ไปเพียงรูปเดียว ซึ่งพระอรหันตสาวกทั้งหมดได้ผ่านวิปัสสนากัมมัฏฐานถึงที่สุดแห่งวิปัสสนาญาณแล้ว (วิ.ม. (บาลี) 4/12-47/12-41, วิ.ม. (ไทย) 4/12-47/18-48)

ดังนั้น ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงออกไปประกาศศาสนาเป็นเหตุให้ได้พระสาวกหรือพระธรรมทูตที่ทรงส่งออกไปทิศละรูปไปช่วยการประกาศพระศาสนา ตามประวัติศาสตร์ศาสนา กล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงพิจารณาธรรมที่ตรัสรู้เพื่อหาผู้ที่ตามได้ ทรงทราบชัดว่าผู้ที่รู้ตามพระองค์ได้นั้นไม่ใช่จะได้ทุกคน แต่เมื่อพิจารณาเห็นว่าหาชนเปรียบเหมือนกับบัว 4 เหล่า คือ อุกมฺภิตฺถุญฺญ ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน วิปจิตฺถุญฺญ ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียด เนยยะ ผู้สามารถเข้าใจได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน และ ปทปฺระมะ ผู้ที่เข้าใจอะไรได้ยากต้องอธิบายความอย่างละเอียดและซักถามทบทวนหลายครั้งแต่บางรายมีความเห็นผิดอย่างรุนแรงยากที่จะบรรลุธรรมตามได้ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/133/183) ด้วยเหตุนี้การประกาศพระศาสนาจึงต้องพิจารณาจริตนิสัยของบุคคลแล้วจึงแสดงธรรมให้เหมาะสมซึ่งตรงนี้เป็นจุดที่พระธรรมทูตผู้ออกไปเผยแผ่พระศาสนาจะต้องทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งอย่างจริงจัง

ตามที่คณะสงฆ์ไทยได้ดำเนินการส่งพระธรรมทูตไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศติดต่อกันมาเป็นเวลานานหัวใจสำคัญของงานพระธรรมทูต คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งได้ปรากฏเริ่มเป็นที่ยอมรับของชาวไทยในต่างประเทศและชาวต่างชาติซึ่งต่อมาได้มีการจัดส่งพระธรรมทูตไปประจำในวัดต่าง ๆ เพิ่มขึ้น พระธรรมทูตที่ไปปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นพระที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตแล้วและไปประจำตามวัดต่าง ๆ ซึ่งชาวไทยในต่างประเทศและชาวต่างชาติให้ความสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน 4 ซึ่งแนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐานให้สาธุชนได้เข้าใจอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับพระธรรมทูตเองจะต้องมีสมรรถนะในการสอนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นได้เข้าใจมากขึ้นเพียงใดนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่ผู้บริหารวัดไทยในต่างประเทศยังมีความต้องการพระธรรมทูตที่มีสมรรถนะในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานให้แก่ประชาชนในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก การสอนปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นการช่วยฝึกฝนพัฒนาสติปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงต่อโลกและชีวิต อันเป็นบริบทแห่งวิถีชีวิตของบุคคล เช่น รู้เรื่องหลักไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ ในการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือ ให้เข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเองรู้แจ้งชัดเข้าใจจริงจนถอนความหลงผิดรู้ผิดและยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งท่าทีแห่งการมอง การรับรู้การวาง จิตใจ และความรู้สึกทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญในการปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อการบรรลุธรรมผลนิพพาน หากทำการแยกแยะและจำแนกเป็นองค์ประกอบหลักในระบบการเรียนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานจะประกอบด้วยองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ (1) อาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐาน (2) ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐาน (3) สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน (4) วิธีการเรียนการสอนและการปฏิบัติกัมมัฏฐาน และ (5) ผลผลิตของการปฏิบัติกัมมัฏฐาน (พระมหาวิฑูริย์ วุฑฺฒิชโย, 2564)

ในส่วนของโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้จัดขึ้นร่วมกันทั้งสองนิกาย ระหว่างมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ในปี พ.ศ. 2509-2510 ต่อมาวัดไทยในต่างประเทศเริ่มมีจำนวนมากขึ้นเมื่อมีพระสงฆ์ไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างแดนมากขึ้น จึงให้สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เถียว อุปเสโน) กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระสงฆ์ มหานิกาย และสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนฺตจาโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เป็น กรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย พระมหาเถระทั้งสองได้มอบภาระงานนี้แก่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยลำดับเป็นหน่วยงานดำเนินการ กรมการศาสนาสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการโครงการนี้ จึงเริ่มมีการฝึกอบรมเป็นรูปธรรมอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานคือ (1) เพื่อ

ฝึกอบรมพระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถ จริยวัตรอันงดงามและความมั่นใจในการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศยิ่งขึ้น (2) เพื่อเตรียมพระธรรมทูต ผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมส่งไปต่างประเทศ (3) เพื่อสนองงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เห็นความสำคัญกับสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สามารถนำเอาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ได้ศึกษาเล่าเรียนจากโครงการอบรมมาแล้วเพื่อนำไปเผยแผ่ถ่ายทอดกับพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศรวมทั้งในชุมชน ท้องถิ่นที่ตนเองพำนักอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในพระไตรปิฎก เพื่อนำมาวิเคราะห์และเสนอกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศอันจะเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ไทย องค์การคณะสงฆ์ไทยในต่างประเทศ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศผ่านการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรทำให้ผู้ศึกษาชาวต่างชาติหลายคนยังไม่ได้ได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ถูกต้องครบถ้วน นอกจากนี้ พระธรรมทูตสายต่างประเทศยังไม่มี ความมั่นใจในตนเองยังส่งผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือและการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่นที่ท่นำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจเร่งด่วนที่ต้องได้รับการศึกษาและหาแนวทางแก้ไข โดยเฉพาะการพัฒนาตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 ที่เป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนา การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะศึกษาสภาพปัจจุบัน วิเคราะห์ปัญหา และเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะที่เหมาะสมและเป็นระบบ เพื่อให้พระธรรมทูตสามารถปฏิบัติภารกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมจาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.778/2567 วันที่รับรอง 29 พฤศจิกายน 2567 มีหลักการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) ด้วยวิธีการสืบค้นจากเอกสาร (Documentary Data) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำราวิชา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสานเสวนา (Interreligious dialogue)

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร/พื้นที่วิจัย (1) กลุ่มตัวแทนพระวิปัสสนาจารย์ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ผู้บริหาร คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 18 ท่าน คัดเลือกแบบไม่เจาะจง และแบบสโนบอล (Snowball) ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถให้ข้อมูลสำคัญได้ (2) พื้นที่การวิจัย ได้แก่ ศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ , วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัยนี้ ใช้การวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์กับพระวิปัสสนาจารย์ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ผู้บริหาร คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อค้นหาตัวชี้วัดในมุมมองการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย คือ 1) เก็บข้อมูลเชิงเอกสารนั้นเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย เช่น จากอินเทอร์เน็ต จากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น 2) เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และกระบวนการสนทนากลุ่มแล้วนำมาทำการวิเคราะห์การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อค้นหาตัวชี้วัดในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์และสรุปผลการวิเคราะห์ ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 18 ท่าน และผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม มาเปรียบเทียบใช้การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis) และสังเคราะห์ หาข้อสรุปที่เป็นกลไกสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในมิติศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาเกิดจากผู้ที่มีจิตอาสาจะเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศบางรูปท่านยังไม่ได้ศึกษาทำความเข้าใจกับภาษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทสนั้น ๆ แม้กระทั่งหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาต่อการประพฤติปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 แก่พุทธศาสนิกชนชาวพุทธในพื้นที่ของชุมชนที่พระธรรมทูตจะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่าที่ควรจึงทำให้เกิดการสื่อสารกับพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่รู้ ไม่เข้าใจ จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร อีกประการหนึ่งคือองค์กรคณะสงฆ์ที่มีส่วนในการกำกับดูแลพระธรรมทูตเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการดูแลได้ไม่ทั่วถึง

การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม กับ พระวิปัสสนาจารย์ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ และผู้บริหาร คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 18 รูป/คน เพื่อทราบความต้องการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศจากปัญหาที่กล่าวมานั้น เพราะว่า ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยตรงแต่ยังครอบคลุมได้ไม่ทั่วถึงจึงเกิดการดำเนินการที่มีความแตกต่างกันพระธรรมทูตสายต่างประเทศผู้ผ่านเกณฑ์เข้าอบรมโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศแล้วการคัดเลือกผู้มีจิตอาสารูปใดรูปหนึ่งที่จะได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศไหนได้บ้างนั้น บางรูปก็มีพระเถระส่งไปปฏิบัติศาสนากิจที่ท่านเป็นผู้กำกับดูแลบางรูปก็มีปัญหาเกิด

จากด้านภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมของประเทศนั้น ๆ จากปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้มากเท่าที่ควร

นโยบายและความต้องการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงเป็นปัจจัยสำคัญการปฏิบัติในสถานการณ์โลกปัจจุบันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์จะต้องคำนึงถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ความถูกต้อง ความมีจริยธรรม มีความเสมอภาคกันในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้าของเทคโนโลยี กับการสื่อสารสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น มีการปรับตัวให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของสังคมเป็นอย่างมาก เพื่อที่จะให้การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น ในอดีตกาลอาจเป็นโลกที่เชื่อ ว่าปราศจากการแข่งขันที่รุนแรง ชี้ให้เห็น เป็นโลกแห่งการขาดความยับยั้งชั่งใจ มีคุณธรรมและจริยธรรมรองรับสูงเป็นที่ตั้งอยู่บนการพึ่งพาอาศัย และความเอื้ออาทรระหว่างกันและกันอันเป็นหลักการที่มีความแตกต่างจากโลกยุคหลังสมัยโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน การเอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การชิงไหวชิงพริบกันเพื่อให้เป็นผู้ได้เปรียบนำทรัพยากรการใช้เทคโนโลยีมาใช้แทนกำลังแรงงานเพื่อที่จะแข่งขันกันต่อไปอย่างไม่รู้จบสิ้น

การสอนวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานให้แก่พุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศจากผลการศึกษาที่ผ่านมาทำให้พระธรรมทูตเข้าใจหลักการประพฤติปฏิบัติพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้านทำให้พุทธศาสนิกชนในต่างประเทศมีทักษะและเจตคติที่ต่างไปจากเดิมตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ง่ายขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้จึงต้องปรับรูปแบบจากเดิมที่เคยเน้นถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ ไปสู่รูปแบบการมุ่งเน้นใช้ฐานความรู้ และระบบความคิดที่บูรณาการมีความเชื่อมโยงความรู้สู่ชีวิตแนวใหม่ให้ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อหล่อหลอมผู้เรียนให้มีทักษะมีความคิดสร้างสรรค์สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในอนาคตพร้อมกับมีทักษะการดำเนินคุณภาพชีวิตยุคใหม่การปรับเปลี่ยนบทบาทจากพระผู้สอนให้เป็นโค้ชหรือผู้สนับสนุนการเรียนการสอนเพื่อทำหน้าที่กระตุ้นสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เข้าอบรมเข้าถึงการเรียนรู้วิธีการปฏิบัติ มีแนวความคิดที่สามารถบูรณาการความรู้สมัยใหม่ให้เชื่อมโยงความรู้สู่ชีวิตประจำวันได้ การพัฒนาเพื่อให้พระธรรมทูตยุคใหม่มีสมรรถนะทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกการเข้าถึงประชาชนได้ดีขึ้นมีการจัดการเรียนการสอนวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานถือว่า เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญยิ่งถึงความสามารถในการใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและหลากหลาย มีความสามารถในการใช้สื่อแหล่งเรียนรู้แนวประพฤติปฏิบัติตลอดจนมีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนว่ามีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้หรือไม่ ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จึงเป็นความสามารถในเชิงพฤติกรรมที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้ทักษะและคุณลักษณะในการจัดการเรียนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้

สภาพปัจจุบันและปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งเป็นปัญหาที่พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจด้านภาษาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศนั้น ๆ มากเท่าที่ควร แม้กระทั่งหลักธรรมคำสอนต่อการประพฤติปฏิบัติรวมถึงการสอนแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 แก่พุทธศาสนิกชนในต่างประเทศจึงเป็นปัญหาทำให้พระธรรมทูตมีการสื่อสารกับพุทธศาสนิกชนในต่างประเทศไม่บรรลุเป้าหมายที่ดีเท่าที่ควร แม้แต่กระทั่งองค์กรคณะสงฆ์ซึ่งเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีส่วนในการกำกับดูแลพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่เข้มแข็งพอ จึงทำให้การสนับสนุนและดูแลได้ไม่ทั่วถึง แม้ปัจจุบันจะมีหลายหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยตรงแต่ยังครอบคลุมได้ไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร เพราะว่า การดำเนินการที่มีความแตกต่างกันพร้อมกับปัญหาที่ตามมาคือพระภิกษุที่ผ่านการฝึกอบรมแล้วปัญหาที่จะตามมาคือการคัดเลือกว่าพระสงฆ์รูปใดจะได้เดินทางไปประเทศไหนได้บ้างนั้น ยังเป็นปัญหาอีกส่วนหนึ่ง เมื่อผ่านเกณฑ์พิจารณาแล้วต้องผ่านขั้นตอนในการขออนุญาตหนังสือเดินทาง ขอสวีซ่าเข้าประเทศนั้นด้วย

และบางประเทศการเดินทางไปจะต้องขอวีซ่าซึ่งการดำเนินการยากมาก จากปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้มากเท่าที่ควร

ส่วนความต้องการพัฒนาสมรรถนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สิ่งสำคัญผู้ควบคุมหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลพระธรรมทูตสายต่างประเทศควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการและการปกครองสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินการ อำนวยความสะดวกกับการส่งพระธรรมทูตสายต่างประเทศเดินทางไปในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศพร้อมกับการดูแลเรื่องสวัสดิการ เรื่องสุขภาพต่อการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพิจารณาให้ความดีความชอบ และมีมาตรการบทลงโทษอย่างสมเหตุสมผลพร้อมกับจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการเดินทางไปในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศด้วย

เพราะว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ไปตามยุคสมัยของบ้านเมืองและสังคมปัจจุบัน เพราะว่าผู้คนจำนวนมากกำลังเข้าสู่โลกยุคสมัยโลกาภิวัตน์อันเป็นโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากโลกยุคในอดีตกาลเป็นอย่างมาก เพราะว่าในอดีตกาลนั้นอาจเป็นโลกที่เชื่อว่าปราศจากการแข่งขันที่รุนแรง เป็นโลกแห่งความยับยั้งชั่งใจ มีคุณธรรมและจริยธรรมรองรับสูง เป็นโลกที่ตั้งอยู่บนการพึ่งพาอาศัย มีความเอื้ออาทรระหว่างกันและกันอันเป็นหลักการที่มีความแตกต่างจากโลกยุคหลังสมัยโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน การเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และการชิงไหวชิงพริบกันเพื่อให้เป็นผู้ได้เปรียบอยู่เสมอ อย่างนี้เป็นต้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในช่วงภาควิปัสสนากัมมัฏฐานของโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมีพระวิปัสสนาจารย์ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชำนาญพิเศษด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานผ่านการอบรมหรือหลักสูตรมาอย่างต่อเนื่องเป็นที่รู้จักกันในวงการพระวิปัสสนาจารย์ในช่วงของการปฏิบัติภาควิปัสสนากัมมัฏฐานนั้นท่านจะเป็นผู้สอนให้รู้ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นกำลังใจ ให้ทำตลอดเวลาในการฝึกภาควิปัสสนากัมมัฏฐาน การพัฒนาศักยภาพด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศในแต่ละวัน องค์ประกอบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน อาทิ (1) พระวิปัสสนาจารย์จะสอนเรื่องการเดินทางจงกรมซึ่งมี 6 ระยะ สลับกับการนั่ง (2) พระวิปัสสนาจารย์จะกำหนดให้เริ่มจากการเดินจงกรม 45 นาทีและนั่ง 45 นาทีสลับกันไปตลอดทั้งวัน (3) พระวิปัสสนาจารย์จะเพิ่มเวลาเป็นเดินจงกรมหนึ่งชั่วโมงและนั่งหนึ่งชั่วโมง (4) ภาควิชาพระวิปัสสนาจารย์จะมีการเทศนาธรรมให้อารมณ์กัมมัฏฐานเป็นเวลาประมาณ 30 นาที หลังจากฟังธรรมแล้วจะเดินจงกรมและนั่งอีกหนึ่งรอบก่อนที่จะถึงเวลาให้กำหนดสติเข้าที่พักนอน นี่คือการที่เป็นองค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่มีการกำหนดพื้นที่ในการให้ฝึกฝนโดยจะไม่ขีดติดกัน เพื่อเป็นการป้องกันการคลุกคลีด้วยหมู่คณะและการพูดคุยกัน การปฏิบัติวิปัสสนาจารย์อันเป็นการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติเร่งความเพียร และถ้าพระธรรมทูตรูปใดประพฤติตนขัดกับระเบียบจะมีการส่งเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลโครงการให้คำแนะนำและกำชับให้อยู่ในระเบียบ

จากแนวคิดและนโยบายที่ได้จากผลการศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันเป็นแนวทางที่ทำให้ พระวิปัสสนาจารย์หรือครูผู้สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานทำให้ผู้เข้าอบรมโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมีความเข้าใจมีความสามารถในการรับฟังจนสามารถตอบคำถาม สนับสนุนและสร้างสรรค์คำตอบที่เหมาะสมให้กับผู้ปฏิบัติได้เข้าใจดีมีความสามารถในการสร้างสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์และเต็มไปด้วยความเป็นกันเองต่อผู้เข้าอบรมการเรียนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน การดึงดูดความสนใจต่อผู้เข้าอบรมการเรียนการสอนคือการจัดสถานที่ให้เหมาะสม การให้ความสะดวกสบาย การสร้างความสงบเรียบร้อยในห้องปฏิบัติสนับสนุนการเรียนรู้นี้เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติโดยให้ผู้ปฏิบัติมีโอกาสสัมผัสกับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันสร้างความเข้าใจและสัมพันธ์ภาพระหว่างวิปัสสนากัมมัฏฐานกับความเป็นจริงของชีวิตผู้ปฏิบัติด้วย

จากแนวคิดและนโยบายทำให้พระวิปัสสนาจารย์ผู้สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานและการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานและพัฒนากิจการปฏิบัติวิปัสสนาของตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะสามารถปรับปรุงศักยภาพการสอนได้อย่างต่อเนื่อง มีความยืดหยุ่นในการปรับการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานให้เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติจนสามารถปรับตัวและปรับเปลี่ยนขั้นตอนการปฏิบัติตามสถานการณ์และความสามารถของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับความต้องการและรูปแบบการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติ

องค์ประกอบการพัฒนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 พบว่า สติปัฏฐานเป็นหลักสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นแนวทางการปฏิบัติด้วยการเจริญสติจนเกิดผลเป็นวิปัสสนาปัญญาที่สอนให้ปฏิบัติสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน การเจริญวิปัสสนานั้นต้องอาศัยรูปนามขั้น ซึ่งเป็นการกำหนดรู้รูปนามที่เป็นปรมาตมธรรมจนเห็นไตรลักษณ์นั้นต้องอาศัยปริยัติมีความเข้าใจปริยัติและนำไปปฏิบัติ อันเป็นปัจจัยส่งผลถึงปฏิเวธอย่างถูกต้องฉะนั้นผู้เจริญวิปัสสนาและเข้าใจรูปนามกำหนดรู้ได้นั้นโดยลงมือปฏิบัติด้วยการกำหนดรู้รูปนามอันเป็นปรมาตมธรรมจึงจะสามารถทำได้ถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 เมื่อกล่าวโดยสรุปคือ ใช้หลักการเจริญภาวนาโดยมีสติกำกับ องค์ประกอบการพัฒนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย 1. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 4. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

องค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน การปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีด้วยกัน แต่สำหรับพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มีความเชื่อและยอมรับแนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ตามที่มีปรากฏหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่า เป็นวิธีการที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถทำให้พุทธศาสนิกชน ได้พัฒนาศักยภาพจิตตนจากระดับปุถุชนธรรมดาเป็นพระอริยบุคคลซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา การกำหนดพฤติกรรมดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ การใช้สติอย่างสม่ำเสมอ ในการครองชีวิตด้วยความประมาท โดยตระหนักถึงสิ่งที่ควรทำไม่ควรทำ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพที่เรียกว่ามีสติที่มีความสมบูรณ์เป็นตัวของตัวเอง การเจริญสติปัฏฐานเป็นการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดเพราะเป็นทั้งสมณะและวิปัสสนา กล่าวคือ เมื่อจิตสงบจนเกิดสมาธิจนถึงขั้นได้ฌานแล้ว ขณะเดียวกันเป็นการพิจารณาอาการเกิดดับของรูปนาม ตามอาการที่เป็นจริง จนเกิดปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมและเกิดวิปัสสนาญาณในที่สุด(ที.ม.อ. 373/359) ประกอบด้วย

1. การพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานจะทำให้เกิดโพธิปักขิยธรรม คือธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้เป็นธรรมเกื้อหนุนแก่อริยมรรคทำให้รู้แจ้งอริยสัจ 4 เพื่อความดับทุกข์มี 37 ประการคือ สติปัฏฐาน 4 สัมมปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 บรรดาโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ

2. การพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้วยการเจริญตามหลักสติปัฏฐาน 4 ผู้พัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในการปฏิบัติวิปัสสนาจะต้องได้กำหนดรู้รูปนามหรือขั้น 5 จนจิตมีความสงบนิ่งอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง จนเกิดปัญญาหยั่งรู้เห็นพระไตรลักษณ์ว่า สังขารชั้นนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน หาแก่นสารไม่ได้จนถอนอึดติด ตัวตนเสียได้ และหลุดพ้นจากกองกิเลสกองทุกข์ทั้งปวงจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานอันเป็นผลที่ได้จากการศึกษาแล้วนำมาเป็นข้อเสนอการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในปัจจุบันมีการนำเสนอที่หลากหลายและเป็นระบบมากขึ้นกรอบแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะ ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้และความเข้าใจ (Knowledge) พระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องเพื่อการเรียนรู้หลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาอย่างลึกซึ้งด้วยการทำความเข้าใจจิตวิทยาและประสาทวิทยาสมัยใหม่ซึ่งการศึกษาวិธีการสอนและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

2. การพัฒนาทักษะการปฏิบัติ (Skills) คือ พระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องฝึกปฏิบัติวิปัสสนาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารและการนำเสนอสิ่งสำคัญการเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อฝึกทักษะการฟังและการให้คำปรึกษา

3. การพัฒนาคุณลักษณะส่วนบุคคล (Attitude) คือพระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องเสริมสร้างความเมตตากรุณาและความอดทนเพื่อพัฒนาปัญญาและสติปัญญาสร้างความมั่นใจในการสอนและเสริมสร้างความยืดหยุ่นและการปรับตัว

ขั้นตอนการพัฒนาสมรรถนะ

ระยะที่ 1: พัฒนาการเตรียมความพร้อม ด้วยการประเมินความรู้และประสบการณ์พื้นฐานมีการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่ชัดเจนรวมถึงมีการจัดแผนการศึกษาและปฏิบัติระยะยาวสิ่งสำคัญหาพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาที่มีประสบการณ์

ระยะที่ 2 : พัฒนาการเรียนรู้พื้นฐาน ด้วยการศึกษาทฤษฎีและหลักการสำคัญมีการฝึกปฏิบัติเบื้องต้นภายใต้การแนะนำให้เข้าร่วมการอบรมและสัมมนาและมีการสังเกตการสอนของผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 3 : พัฒนาการปฏิบัติภายใต้การควบคุม คือจุดเริ่มต้นการสอนในกลุ่มเล็กหรือสถานการณ์ที่ควบคุมได้พร้อมกับรับคำแนะนำและข้อเสนอแนะจากพี่เลี้ยงเพื่อปรับปรุงและพัฒนาวิธีการสอนและจะต้องบันทึกและวิเคราะห์ประสบการณ์

ระยะที่ 4 : พัฒนาการปฏิบัติอย่างอิสระ คือการสอนในสถานการณ์จริงอย่างเต็มรูปแบบมีการพัฒนาสไตล์การสอนที่เป็นเอกลักษณ์แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้สอนคนอื่นและติดตามผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องวิธีการพัฒนาสมรรถนะ

ผลการศึกษาที่ได้จากกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานอันเป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีระบบมีความสมดุลระหว่างการเรียนรู้ทั้งทางภาคทฤษฎีและการปฏิบัติให้ได้จริงทำให้สามารถถ่ายทอดธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับผู้เรียนในยุคปัจจุบัน¹ ทำให้เกิดผลสำเร็จตามข้อเสนอแนะกระบวนการทำให้พระธรรมทูตสายต่างประเทศที่ได้ผ่านกระบวนการพัฒนานำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา รวมถึงวัฒนธรรมไทยไปประกาศให้ชาวต่างประเทศได้รู้และได้รับประโยชน์ ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติอันดีงามของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ คือ

1. พระธรรมทูตสายต่างประเทศมีความมั่นใจในคุณค่า มีความดีงามของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดนมีความมั่นใจในสิ่งที่มีว่าเป็นสิ่งที่ดีแท้เป็นสิ่งที่เลิศ เป็นสิ่งที่ประเสริฐและเป็นประโยชน์ที่จะช่วยเหลือพวกเขา ได้เป็นข้อสำคัญอันดับแรก

2. พระธรรมทูตสายต่างประเทศมีความเข้าใจต่อปัญหาที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับความต้องการของถิ่นฐานที่ท่านจะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะว่าถ้าไปในถิ่นของเขาถ้าไม่รู้จักขนบธรรมเนียมของเขายังไงอย่างเพียงพอจะรู้สึกหวั่นไหวได้ง่าย จึงทำให้พระธรรมทูตที่ได้พัฒนาสังเกตสังคมของเขาทั้งจุดเด่นและจุดด้อยพร้อมรู้จักภูมิหลังของเขาด้วย สิ่งสำคัญศึกษาว่าอะไรเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเจริญและไม่เจริญเพื่อจะได้ช่วยเหลือเขาได้อย่างถูกต้อง

3. พระธรรมทูตสายต่างประเทศมีวิธีการที่จะสื่อสารทั้งรู้จักปัญหาและความต้องการของคนที่นี่พระธรรมทูตจะไปช่วยต้องมีวิธีที่จะช่วยเหลือ เนื่องจากงานพระธรรมทูตคือการนำเอาธรรมไปให้มหาชน ด้วยการพัฒนา

¹ สัมภาษณ์,พระธรรมทูตสายต่างประเทศ A 11, ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๖.

วิธีการ คือ เพื่อนำสิ่งที่ได้ไปให้แก่มหาชนและไปสนองความต้องการของมหาชนนำเขาไปสู่ทางที่เที่ยงมี ความสุขได้สำเร็จ²

ข้อเสนอการพัฒนาสมรรถนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการพัฒนาสมรรถนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ทรงเป็นพระธรรมราชาและทรงมีพระมหากรุณาทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สาวกจนได้ตรัสรู้ตามแล้ว พระองค์ทรงแต่งตั้งพระธรรมทูตเป็นครั้งแรกด้วยพระองค์เอง เพื่อให้ออกไปประกาศพระศาสนาเช่นเดียวกับพระองค์ให้ชาวโลกได้รู้จักให้เกิดประโยชน์และสร้างความสุขแก่ชาวโลกอย่างแท้จริงตามข้อเสนอที่กล่าวมาเบื้องต้นจนพบได้ว่า ในปัจจุบันผู้ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจะต้องผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมโครงการอบรมและได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคมให้เป็นผู้ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังต่างประเทศซึ่งพระธรรมทูตในฐานะนักเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วยังถือได้ว่า ท่านยังเป็นบุคลากรที่สำคัญในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพที่ได้ผ่านการฝึกอบรมมาดีแล้วพร้อมกับมีประสบการณ์จริง ๆ มีคุณสมบัติที่เหมาะสมภายใต้กรอบกำหนดที่ชัดเจน การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับตัวของพระธรรมทูตเองเพราะถือว่า ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปสู่ผู้ที่สนใจจึงต้องมีความสามารถรอบด้านเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยซักถามและสามารถอธิบายให้ผู้สนใจคลายความสงสัยได้ทราบ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

เพราะว่า ในปัจจุบันนี้ ธรรมะที่มีประโยชน์และเป็นที่น่าสนใจของชาวต่างประเทศมากคือการเจริญกรรมฐานซึ่งพระธรรมทูตต้องประกอบไปด้วยความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติ หากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจากคนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่นได้รู้วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติของพระธรรมทูตที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับทุกศาสนา ในประเทศนั้น ๆ เพื่อเป็นการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นกับทุกหมู่เหล่าอย่างนี้จึงถือได้ว่าประสบความสำเร็จต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นสภาพปัจจุบันปัญหาอุปสรรคเพื่อความต้องการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเกิดจากปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นไปในด้านที่พระธรรมทูตไม่ค่อยเข้าใจภาษาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศนั้น ๆ มากเท่าที่ควรสอดคล้องกับกับงานวิจัยของพระมหาวิวัฒน์ ภูนาสโก (ศิริรัตน์) และคณะ (2564) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรป” มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรปเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยมีขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพเครือข่าย การบริหารงานของคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรป ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรปด้วยการสนทนากลุ่ม ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบและนำเสนอการพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรป ผลการวิจัยพบว่า (1) หลักการพัฒนากระบวนการสื่อสารระหว่างสมาชิกให้มีความสะดวกรวดเร็ว มีความถูกต้องแม่นยำ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมให้เกิดความเข้มแข็งทั้งระหว่างสมาชิกภายในและภายนอกองค์กร การพัฒนาความมั่นคงให้คณะสงฆ์ไทยดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและการยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายของสหภาพยุโรป (2) เป้าหมายสร้างความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ไทยตามคติที่ว่าพุทธบุตรต้องเป็นหนึ่งเดียวกันเหมือนตะวันที่มีดวงเดียว ไม่แบ่งแยกนิกาย ยึดหลักการเป็นเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน (3) จุดมุ่งหมาย มุ่ง

² สัมภาษณ์, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ A 12, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๖.

สร้างเครือข่ายในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่กิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ประกอบด้วยเครือข่าย ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ (4) เตรียมการพัฒนา เตรียมการก่อนการพัฒนา ระหว่างการพัฒนา และหลังการพัฒนา และ (5) กระบวนการพัฒนา ประกอบด้วย หลักพุทธธรรม แนวทางการจัดการเครือข่าย องค์ประกอบการพัฒนา บริบทคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรป และ การประเมินผลการพัฒนา การประเมินเชิงพุทธิพิสัย การประเมินเชิงทักษะพิสัย และการประเมินเชิงจิตพิสัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การพัฒนาศักยภาพการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 แก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศด้วยการฝึกอบรมในช่วงภาควิปัสสนากัมมัฏฐานโดยมีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความชำนาญพิเศษด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่ผ่านการทำวิปัสสนากัมมัฏฐานมาอย่างต่อเนื่องซึ่งในช่วงของการฝึกภาคปฏิบัติภาควิปัสสนากัมมัฏฐาน พระวิปัสสนาจารย์จะเป็นผู้สอนให้รู้ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นกำลังใจ ให้ทำการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานตลอดเวลา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน 4 จะทำให้พระธรรมทูตได้ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก โดยอาการต่าง ๆ เป็นการกำหนดอริยาบถ เมื่อยืน เดิน นั่ง นอน หรือร่างกายอยู่ในอาการอย่างไร ก็รู้ชัดในอาการที่เป็นอยู่เช่นนั้น สอดคล้องกับการวิจัยของแม่ชีนวลรัตน์ ไชยวงษ์สา (2562) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง “แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษารายงานพบว่า ขั้นตอนและวิธีการวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารนั้นแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการฝึก ซึ่งเป็นการฝึกการปฏิบัติสติปัฏฐานสี่ การเดินจงกรม การนั่ง และการนอน (2) ขั้นตอนการฝึกอย่างเข้มงวดเรียกว่า การเข้าธัมมฐาน และ (3) ขั้นตอนการทวนญาณ สำหรับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารพบว่า ผู้ปฏิบัติขาดความอดทนและความเพียรต่อเนื่องในการกำหนดอาการพองยุบ และสภาวะธรรมอื่น ๆ และไม่สามารถก้าวทันอารมณ์ขณะปัจจุบันได้ ซึ่งทำให้เห็นผลช้าและไม่สามารถสัมผัสอารมณ์ที่ละเอียดอ่อนในการปฏิบัติได้ บางรายถึงกับเกิดความท้อแท้ในการปฏิบัติ บางรายก็ยังติดคุ่นชินกับวิธีปฏิบัติเดิมก่อนเข้ามาปฏิบัติแบบสติปัฏฐาน 4 ซึ่งพระวิปัสสนาจารย์ก็พยายามให้คำแนะนำปรับแก้การปฏิบัติให้เหมาะกับผู้ปฏิบัติและคอยให้กำลังใจตลอดเวลาที่ปฏิบัติส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจหลักการปฏิบัติแบบสติปัฏฐาน 4 และสามารถกำหนดทันอารมณ์กรรมฐานได้ดีมากขึ้นรู้ทันต่อสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะกระทบที่กาย เวทนา จิต และธรรม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ข้อเสนอกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พระธรรมทูตไทยที่เดินทางออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศถือได้ว่าเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ไทยที่จะนำเอาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของประเทศไทยออกไปเผยแผ่แก่ชาวต่างประเทศและพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่อยู่ต่างแดนด้วย ซึ่งประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงบัดนี้ นับได้ว่าเป็นระยะเวลายาวนาน พระพุทธศาสนาย่อมมีส่วนสำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมในด้านจิตใจ และเป็นแนววิถีชีวิตที่ได้ฝังรากลึกลงในจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาในครั้งโบราณกาล โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญทิน ปุณฺณโช (เทาศิริ) (2562) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป” ผลการวิจัยพบว่า (1) พระสงฆ์และองค์กรพุทธยังไม่มีมีการวิจัยประเมินผลการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่อาศัยอยู่หรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมายประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางศีลธรรมเยาวชนไทยลูกครึ่งห่างเหินพระพุทธศาสนาผู้คนส่วนใหญ่ไม่ทราบวิธีการเผยแผ่กิจกรรมของพระสงฆ์ไทยการทำงานลักษณะเช่นนี้ถือว่าการเผยแผ่เชิงรุกและได้มีการตอบรับจากประชาชนในทวีปยุโรปเป็นอย่างดี (2) ผลการพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป มีกลไกของกลยุทธ์

3 ประการ คือ วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ 4 ประการ คือ 1) กลยุทธ์ด้านอัตถปฏิสัมพันธ์ 2) กลยุทธ์ด้านธัมมปฏิสัมพันธ์ 3) กลยุทธ์ด้านนิรุตติปฏิสัมพันธ์ 4) กลยุทธ์ด้านปฏิภาณปฏิสัมพันธ์

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่มีความการพระธรรมทูตที่มีสมรรถนะเฉพาะด้านการสอน วิปัสสนากัมมัฏฐานอันเป็นหัวใจสำคัญของการเข้าถึงธรรมที่แท้จริง ข้อค้นพบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 อันเป็นการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศด้วยการเพิ่มพูนความรู้ทักษะก่อให้เกิดมีประสบการณ์และมีทัศนคติที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงมีความหลากหลายและครอบคลุมหลายมิติ ประกอบด้วย

1) องค์ความรู้ด้านสมรรถนะหลัก อันเป็นหลักการพื้นฐานที่ทำให้พระธรรมทูตได้รับ จากผลการศึกษา (1) สมรรถนะด้านเนื้อหาธรรม (Content Knowledge) คือมีความเข้าใจลึกซึ้งในหลักธรรมและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนสามารถตีความและอธิบายคำสอนให้เหมาะสมกับบริบทการเชื่อมโยงหลักธรรมกับปัญหาชีวิตจริงของผู้เรียนต่างวัฒนธรรมและมีพัฒนาการของวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างถูกต้อง (2) สมรรถนะด้านการสอน (Pedagogical Knowledge) คือมีการปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและภาษาท้องถิ่นด้วยการใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายการจัดการชั้นเรียนด้วยการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีการประเมินผลและมีการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน (3) สมรรถนะด้านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Communication) คือมีความสามารถในการสื่อสารภาษาต่างประเทศมีความเข้าใจและความเคารพต่อความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมมีการปรับการสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบทสังคมท้องถิ่นมีการสร้างความไว้วางใจและความเข้าใจอันดีกับชุมชนท้องถิ่น

2) องค์ความรู้ด้านกลยุทธ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษา ค้นพบที่จะต้องทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย

1. การปรับตัวตามบริบท (Contextualization) คือ การศึกษาและเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น การปรับภาษาและตัวอย่างให้เข้ากับประสบการณ์ของผู้เรียนการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างธรรมะกับความเชื่อดั้งเดิม

2. การสร้างชุมชนการเรียนรู้ (Community Building) คือการพัฒนาเครือข่ายผู้ปฏิบัติธรรมในท้องถิ่น การฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นให้สามารถสอนต่อได้ การสร้างความยั่งยืนของการปฏิบัติในชุมชนการเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาและองค์กรท้องถิ่น

3. การผสมผสานกับกิจกรรมสังคม (Social Integration) คือการเชื่อมโยงการปฏิบัติธรรมกับการช่วยเหลือสังคมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนและการแก้ไขปัญหาสังคมการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของพระพุทธศาสนาในสังคมท้องถิ่นการทำงานร่วมกับองค์กรศาสนาและสังคมอื่นๆ

4. องค์ความรู้ด้านความท้าทายและการแก้ไขเป็นปัญหาสำคัญกับการออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตที่จะต้องตระหนักอยู่เสมอเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น ข้อค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่จะต้องศึกษา ประกอบด้วย

1. อุปสรรคด้านภาษาและวัฒนธรรม คือปัญหาการแปลคำศัพท์ทางธรรมที่ไม่มีในภาษาท้องถิ่น ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับหลักธรรมเนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมการปรับตัวของพระธรรมทูตในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างวิธีการแก้ไขและการปรับกลยุทธ์การสอน

2. ปัญหาด้านการยอมรับจากสังคมอคติและความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาการแข่งขันกับศาสนาและแนวคิดอื่น ๆ การสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจกลยุทธ์การสร้างการยอมรับและความเข้าใจองค์ความรู้ด้านผลกระทบและประสิทธิผล

การศึกษานี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ การค้นพบปรากฏการณ์ความไม่สอดคล้องทางวัฒนธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนา การพัฒนาโมเดลสมรรถนะการสอนวิปัสสนาข้ามวัฒนธรรม การสร้างทฤษฎีการถ่ายทอดธรรมข้ามวัฒนธรรม และการพัฒนาแบบจำลองการพัฒนาแบบวงจรสติปัญญาองค์ความรู้เหล่านี้มีคุณค่าต่อการพัฒนาระบบการเตรียมความพร้อมพระธรรมทูตสายต่างประเทศให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรม และการประเมินผล องค์ความรู้ใหม่นี้จะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมีประสิทธิภาพและสามารถเข้าถึงใจของผู้คนจากวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง โดยยังคงรักษาแก่นแท้ของหลักธรรมพุทธไว้ได้อย่างสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานแต่ละสำนักที่มีประสบการณ์ภาคปฏิบัติควรมีการออกแบบหลักสูตรสำหรับการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ให้นั้นจะต้องคำนึงถึงผู้เข้าอบรม และความแตกต่างพื้นฐานหรือภูมิหลังของแต่ละคนแต่ละกลุ่มและมีหลักสูตรสำหรับการฝึกอบรมให้แต่ละช่วงวัยเข้ามาอบรมที่ชัดเจนทั้งในส่วนของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่ มีพระวิปัสสนาจารย์เพียบพร้อมแล้วรวมถึงมีพระพี่เลี้ยงแล้วสิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสมรรถนะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลลัพธ์ที่ดี

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำงานวิจัยในครั้งต่อไป

1. ผู้ที่สนใจเพื่อศึกษาถึงผลลัพธ์ได้จากการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของการอบรมโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
2. ผู้ที่สนใจเพื่อศึกษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นกับสมรรถนะผู้เข้าอบรมฝึกวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามกระบวนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย
3. ผู้ที่สนใจเพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการสอนวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย
4. ผู้ที่สนใจเพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสำเร็จการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศตามแนวทางการสอนวิธีการปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 สำหรับสำหรับพระธรรมทูต

เอกสารอ้างอิง

- นิมิตร สุวรรณมงคล. (2548). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูปริยัติคุณากร (ประจวบ ฐานิสฺสโร). (2558). บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สากล. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 15(2), 87-103.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 45. กรุงเทพฯ: ผลิธรรม.
- พระมหาบุญถิ่น ปุณฺณโช (เทาศิริ). (2562). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม*, 6(6), 3154-3171.
- พระมหาวิวัฒน์ ฐานิสโก (ศิริรัตน์) และคณะ. (2564). การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของคณะสงฆ์ไทยในทวีปยุโรป. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1), 336-351.

- พระมหาอุทัย วุฑฒิชโย. (2564). ระบบการเรียนรู้การสอนกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค. *ธรรมสารวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา*, 7(2), 157-195.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). (2540). *พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีนวลรัตน์ ไชยวงศ์สา. (2562). แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10,(2), 399-413.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2545). *ประวัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.